

Az imént említett új kor Petőfiben a nagy költőn túl ismét a forradalmárt fedezte föl és tette magáévá korszerű poétikai módszerekkel, s ehhez egy olyan szerencsés esetben, mint amilyen Ivan V. Lalićé, még a magyar nyelv ismeretére sem volt szükség. Igaz ugyan, hogy noha Lalić nagyszerű formaművész, egy másik költő, Danilo Kiš tolmácsolói, értelmezői segítségét is igénybe kellett vennie, hogy ne csak szellemében, hanem minden költői árnyalatában is hű közvetítője legyen Petőfinek.

Ötánuk azonban a művészileg teremtő Petőfi-fordításoknak úgyszólván teljesen vége szakadt. Véleményem szerint kissé optimista S. Babićnak az az elképzelése, hogy a következő nemzedékek is majd mind fölfedezik maguknak Petőfit (az „ironikus”-t), és újrafordítják. Ami, persze, úgy értendő, hogy Petőfinek sikerül még igazán „emberére akadnia”, aki az elődök mintájára, de a maga költői korának szellemében újra „szerbbé fogja költeni”. Kétségeink onnan fakadnak, hogy az irodalompolitika mindig aktuálisabb feladatokat diktál, amelyek együttélésünk frissebb igényeit hivatottak kielégíteni, s nem marad erő és idő ilyen haszontalannak tűnő kalandokra, sajnos. Különösen az előzmények ilyen lenyűgözően gazdag hagyománya után, amilyent ez az alapos munka fölvonulat.

TÚRI Gábor

A KÖRÖN KÍVÜL, A KÖRÖN BELÜL

Tóth László: *Ötödik emelet*, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1985

A szlovákiai Tóth László már legelső kritikusi szerint is „gondolati költő”. Habár a kritika az első verseskönyv kapcsán jogosan kizárólagos, amikor az intellektualitás „befelé irányultságáról” beszél, arról, hogy „igyekszik elszakadni az egyszeri, az esetleges látványtól”, és „az élet napi tényei helyett a lét alaphelyzeteinek a megragadására törekszik, véges helyett inkább a végtelent próbálja érzékeltetni” (Zalabai Zsigmond), az azóta megjelent verseskötetek és a legutóbbi (*Ötödik emelet*) jelentősen módosítják az összképet. Olyannyira, hogy ez utóbbi kötet verseinek nagyobb részéről épp az ellenkezőjét mondhatjuk el: a képiiséget „az egyszeri, esetleges látvány” indukálja, az „élet napi tényei” rögzítődnek, az „végtelen” helyett inkább a „végest” érzékelteti... Nem mintha a gondolatiság elsikkadt volna, csupán annyi történt, hogy a költő — a szemléleti változással párhuzamosan — az önkeresés stációját meghaladva fölszámolta „világhiányát”, fölszámolta ugyanakkor az egynézőpontúságot is, s ezzel egyetemben nyelve is letisztult. (Ti. Tóth Lászlót, kezdetben talán joggal vádolták „érthetlenséggel”, mert né-

mely szövegében valóban túlságosan is önkényes a nyelv — mint másodlagos jelzőrendszer — „költőivé” absztrahálása, miközben a hasonló és hasonlított, az analógiás és asszociációs kapcsolatok fölismerhetetlenné váltak. Ezekről az absztrakciós zavarokról, enigmatikusságtól „tisztult meg” Tóth László nyelvezete.)

A kötet cím helyszínmegjelölés (a költő otthona, lakótelepe — az „ötödik emelet”) és egyúttal azt is jelzi, hogy a mű a szerző sorrendben hanyadik könyve. A címnek tehát hangsúlyozott szerepe van, elannyira, hogy még az egyes versek címeit is hatálytalanítja, mintegy kiiktatja. A szerző nem „szabdálja föl” a könyvét címszavakkal, ezek — a cikluscímekkel együtt — csak a tartalommutatóban találhatók meg. Ekként egységesül a kötet, összefüggő szöveg képzetét kelteve az olvasóban. Eme „összefüggő szöveg” utalásrendszerében a versek, amellet hogy egymásra is vonatkoznak, egyenként és összességükben is visszautalnak a címre, ugyanakkor egyes Tóthra jellemző („ötödik emelet”) alatti ill. előtti) költői eljárások is följúlnak. Az utalások/vonatkozások, allúziók, reminiscenciák (Babits, Borges, Enzensberger, Kosztolányi, Jozef Mihalkovič, Vasko Popa . . . nevei olvashatók az egyes versek fölött) szövevényes hálója burkolja be azokat a kis történetzilánkokat, narratív elemeket, helyszín-jelzéseket, amelyek együtteséből kirajzolódik az a sajátos, külön atmoszférájú, klímájú (az „éghajlat” időnként szinte trópusi: „Páfrány is nő itt, / s rég kihalt őslények mászkálnak / e helyiségbe zsúfolt / könyveim / és álmaim közt.”) miliő, amely akár egy prózai mű keretétül is szolgálhatna. Mindennek ellenére nem érezzük Tóth verseit prózaiaknak. Ha túlteng a próza, az csakis a költőiség rovására történik. Tóth ott a legjobb, ahol sikerül teljesen semlegesítenie a „folyó beszéd” esetlegességeit, ill. azon verseiben, melyekben az átminősítés maradéktalan. (Pl. jellemző rá a tárgyak fetisizálása, azonban a tárgyak még nem válnak „beszédesekké”, ha megállapítja: „Nem némák a tárgyak, / nagyon is beszédesek néha.” Ellenben sokkal erőteljesebb és meggyőzőbb, amikor a tárgyakat „beszélteti”: „A bútorokban láthatatlan erdő, / nem hallható lombsuhogás, / szélzúgás.”)

A tárgy-fetisizmusnak külön hagyománya van a magyar irodalomban. Már Babits is verset ír a tárgyakról, a prózaíró Mátyás Iván kisregényeiben meg egyenesen egyenrangúan szerepelteti a „holt” tárgyakat az élő személyekkel, s nemegyszer az utóbbiakat fokozza le mellékszereplőkké. Tóth sem az „együttérzés” szintjén vállal közösséget velük. Tárgyai ritkán (csak a gyöngébb verseiben) antropomorfizálódnak, a költő *beléjük álmodja* a virtuális múltjukat, „ajtófában erdőzúgás”, olvassuk, a tárgyak „legmélyükön” azzá válnak, amik elsődlegesen voltak, „világokat terem a hiányból”, elhisszük, hogy „a váza a polc a tárgyak / nagy titkok tudói”, elhisszük az infinitizmust („egy valóságon túli valóság”) — mert a költői hozzáállás hitelesíti mindezt.

Tóth esetenként nem áll ellen az „introverzió démonának” (az ő kifejezése). Az „odakint, az ötelemeitnyi mélységben / és idebent, az író-asztalnál” távlatra helyenként bizony parányira zsugorodik, „kíváncsian hajolok ki / szemem ablakán”, írja egyik versében, az „önmagamba zárulás”, a „testemre szabott szobában élés” élményét fogalmazva meg ezzel, de a „rács^u-költészet, a „kulcslyuk”-líra csapdáját, a teljes hermetikusságot sikerül elkerülnie. Érthetően az ilyen típusú verseiben érhetjük tetten azt a „komplex és paradox világerzékelést”, „az ellentétek szélső pólusainak szembesítését” (Görömbei András), amelyre már az első verseskötet (*A hangok utánzata*, 1973) kapcsán is rámutattak. Erre rengeteg példát hozhatnánk föl, idézzük csupán a legjellemzőbbeket: „Közel vagyok a tárgyakhhoz, s messze vagyok.”; „angyalszárnyas ördögök / ördögszarvas angyalok”; „A szeretet a jobb kéz / a gyűlölet a bal”; „Arcunk egyik fele télben / másik fele tavaszban”; „Azonos vagyok. / Nem vagyok azonos.”; „Egyszerre vagyok kint s bent.”; „mert én is itt vagyok, / én, aki sehol sem vagyok”; „Ami az egyik körön kívül van, egy másik körön belül van” . . .

„Tóth László gondolati költő” — idéztük recenzióink elején a kritikust, amit most utólag csak megerősíthetünk: nemcsak *pro forma*, hanem lényegileg, alkatából következően az. Költészetében a gondolatiság tényleges minőség, nem kényszerből vállalt teherként.

P. NAGY István

NÉPRAJZI TANULMÁNYOK

Etnografija Južnih Slovena u Mađarskoj. Poduzeće za izdavanje udžbenika, Budapest, 1985

Ismét gazdag anyaggal jelentkezett Kiss Mária szerkesztésében a magyarországi délszlávok néprajzi folyóirata. Knézy Judit, Juhász Antal, Balogh Jánosné, Gelencsér József, Matović Mária, Mandić Živko, Kozar-Mukić Mária, Horvát Sándor és L. Ács Anna mintegy tíz tanulmányban számol be a legújabb kutatások eredményeiről. Olvashatunk a Somogy megyei Nagyberek négy községének anyagi kultúrájáról; a deszki hajóvontatókról; a Baja környéki délszláv és más népcsoportok fülbevaló-viseletének összehasonlításáról; képet kapunk egy alsó-szentmártoni család életéről, a nagycsa-

ládi szervezet felbomlásáról; a születéssel kapcsolatos szokásokról Felsőszölnöknön; újabb adatokat ismerhetünk meg a Szilágyi és Hajmási balladához, szép himzett fejkendőkből gyönyörködhetünk a horvátok ünnepi viseletének kapcsán. A legtöbb tanulmányt képekkel, rajzokkal teszük szemléletesebbé a szerzők.

A tanulmányírók között két jugoszláviai kutató nevével is találkozunk. Jung Károly *A hajnali mosdítás kérdéséhez* című írásában az Újvidék Történeti Levéltárában talált, múlt század végi közigazgatási ügyirat tárgyát képező lakodalmi szokás interetnikus kapcsolatával foglalkozik. A szokás lényegét maga a miniszteri rendelet tartalmazza, azaz eltiltja „az Alföldön dívó hajnali menyasszony